

אובמה וישראל: השנתיים הראשונות, השנתיים הקרובות

מרק הֶלֶר

ברק אובמה – אמצע הקדנציה

מחצית הדרך בכהונתו הראשונה של הנשיא ברק אובמה היא עיתוי נוח להערכת ביניים של תפקודו. בחירות אמצע הכהונה, שהתקיימו בנובמבר 2010, נתנו לבוחר האמריקני הזדמנות להערכה כזאת, ופסיקתו הייתה שלילית בהחלט. במה שהבינו הכול כמשאל עם על תפקודו של ברק אובמה, ספגו נציגי המפלגה הדמוקרטית את הנזיפה הדרמטית ביותר שהופנתה כלפי נשיא מכהן זה שישה עשורים כשאיבדו יותר משישים מושבים בבית הנבחרים (וכך איבדו את הרוב שלהם), והצליחו אך בקושי לשמור על הרוב שלהם בסנאט, אם כי גם שם איבדו שישה מושבים.

חומרת המפלה עוררה ספקולציות אחוזות תזזית בדבר הדרך שבה יגיב הנשיא אובמה בנושאים ששלטו במערכת הבחירות – מקומות עבודה, מסים, הקטנת החוב, החילוץ מן המצוקה הכלכלית, השגת האצה כלכלית וניהול מערכת הבריאות. משקיפים רבים סברו, שהוא ישאף בהכרח לפשרה עם האופוזיציה כדי לאפשר לממשל שלו לפעול לפחות במראית עין של נורמליות. מעטים אף סברו, שהנשיא יאמץ את האסטרטגיה של "טריאנגולציה", שאימץ בזמנו הנשיא ביל קלינטון בעקבות הפסד מדהים דומה בבחירות אמצע הכהונה בשנת 1994, דהיינו לתפוס את הרפובליקנים כשאינם מוכנים על-ידי אימוץ חלק ממדיניותם. משקיפים אחדים אף העריכו, כי ייתכן שהוא ידבק במדיניותו בנושאים השונים, כפי שנהג הנשיא הארי טרומן בשנת 1946, בתקווה שיעלה בידו לשוב ולזכות במידה של הון פוליטי במהלך מערכת הבחירות הבאה בנהלו מערכה נגד קונגרס חוסם, ש"אינו עושה דבר". מובן שבחירתו של הנשיא תוכל להתגלות, אם בכלל, לכל המוקדם לאחר התכנסות הקונגרס החדש בינואר 2011.

אם התוצאות החד-משמעיות של הבחירות העניקו לכאורה ודאות מעטה בלבד באשר לניהול ענייני פנים בשנתיים הבאות, הרי השלכותיהן על מדיניות החוץ

מרק הֶלֶר, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

נותרו לוטות בערפל סמיך יותר, שהרי הבחירות האלה נסבו באופן כמעט בלעדי סביב תפקוד הממשל בתחום הכלכלי. מלבד נושאים שהיו לכאורה בעלי השלכה ברורה וישירה על רווחתם הכלכלית של האמריקנים, כגון סוגיות של מיקור חוץ ומדיניות שער החליפין של סין, שאר העולם לא בא לידי ביטוי במערכת הבחירות הזאת, ואפילו המלחמות בעיראק ובאפגניסטאן הוזכרו בקושי. הרכבו של הקונגרס החדש מציע רק רמזים מעטים בדבר האוריינטציה שהוא עתיד לאמץ. תנועת "מסיבת התה" – התנועה האידיאולוגית שהניעה את ההתחדשות הרפובליקנית – לא הצליחה לעצב גישה רהוטה בתחום מדיניות החוץ, על אף ביקורתה בכל הנוגע להענקת סיוע חוץ. הרפובליקנים באופן כללי ספקנים כלפי ההסכם החדש לצמצום החימוש הגרעיני עם רוסיה, וכן מקובלת ההנחה, שהם תומכים בגישה קשוחה יותר כלפי איראן מחד גיסא, ובתמיכה נלהבת יותר בישראל מאידך גיסא. כמה ישראלים ותומכים אמריקנים של ישראל, שטיפחו חשדות כלפי עמדתו הבסיסית של הנשיא אובמה, שאבו עידוד מתוצאות הבחירות האלה. קו המחשבה שלהם הוא, שמכיוון שאובמה יאלץ בשנתיים הקרובות למצוא *modus vivendi* כלשהו עם הקונגרס, נטיות לבו של הקונגרס, כמו גם חולשתו המדינית של הנשיא, יבלמו כל נטייה ללחוץ על ישראל לויתורים כדי לקדם השגת הסכמי שלום במסלול הפלסטיני ו/או הסורי. אותם הגורמים יוכלו אף הם לעודד גישה תקיפה יותר כלפי איראן, ולהגביל את יכולתו של הממשל להסכים עם מדיניותה של תורכיה או עם יוזמה מצרית בשאלת הצטרפותה של ישראל לאמנה למניעת הפצתו של נשק גרעיני. ואולם אחרים, אפילו מי שהיו שותפים לדאגות בדבר גישתו של אובמה לישראל ציינו, כי בעוד הקונגרס ודעת הקהל האמריקנית עשויים למנוע את הממשל מלנקוט צעדים קיצוניים ביותר (ומכאן גם סבירים פחות) שייחשבו עוינים לישראל, נותרת בעינה העובדה, שהקונגרס, יהא אשר יהא הרכבו, משחק תפקיד משני בניסוחה של מדיניות החוץ וההגנה של ארצות־הברית ובייחודה, ובייחוד של חלקי המדיניות שאינם נובעים ישירות מהקצאת משאבים בידי הקונגרס, כגון ההצבעות על הצעות החלטה של מועצת הביטחון של האו"ם.

אכן לקונגרס שמור כוח מסוים ביחסי החוץ, כגון זכותו לאשרר או לדחות מינויים בדרג של קבינט ושל שגרירים, אישור אמנות בינלאומיות והכרזת מלחמה. יתרה מכך, הקונגרס מחזיק בידו את "כוח הארנק". לפיכך בכוחו לחסום – ופעמים אף לסכל – יוזמות נשיאותיות, והאיום בצעד כזה בכוחו לאלץ את הנשיא לכלול את העדפותיו של הקונגרס בסדר היום שלו עצמו (כפי שאירע, למשל, בשעה שהנשיא ריצ'רד ניקסון אולץ לצרף את "תיקון ג'קסון־ואניק" להצעתו להעניק לברית־המועצות מעמד של מדינה מועדפת ביותר כחלק ממדיניות ההפשרה הבינ־גושית שלו). עם זאת, צעדי התגרות או כפייה על נשיאים בנושאים אלה הם היוצא מן הכלל. עמדתו החוקתית של הנשיא כמפקד העליון מעניקה לזרוע

המבצעת סוג של סמכות מוסרית, כמו גם חוקית, שהקונגרס וגם דעת הקהל נענים לה על-פי-רוב, גם בנושאים השנויים במחלוקת חריפה (כגון הוויתור על השליטה בתעלת פנמה). לכן אף שלנשיא אין לעולם חופש תמרון מוחלט לממש כל מדיניות שתעלה על דעתו, יש בידו חופש פעולה מספיק כדי לקדם רעיונות וצעדים המייצגים, על-פי פרשנותו, את האינטרס הלאומי האמריקני (או לחלופין את סדר היום הפוליטי שלו). הדבר היה נכון לגמרי כאשר שלט הנשיא בשני בתי הקונגרס לפני בחירות אמצע הכהונה, וימשיך להיות נכון גם משנת 2011, כאשר ישלוט על אחד מהם בלבד. יתרה מכך, כפי שמשקיפים ישראלים או פרו-ישראלים עצבניים במיוחד דאגו להסביר, יש אפילו אפשרות, שהנשיא אובמה, בהיות ידיו קשורות בסוגיות הפנים-אמריקניות, שבהן לא תהיה לו בִּרְה אלא להניח את דעתם של הרפובליקנים, עשוי להכפיל את פעילותו בתחום מדיניות החוץ, מה שעלול לפעול לרעתה של ישראל.

בחירות אמצע הכהונה, יהיו אשר יהיו השלכותיהן על הפוליטיקה ועל המדיניות הפנים-אמריקנית, נעדרות אפוא השלכה ברורה וחד-משמעית על מדיניות החוץ של ארצות-הברית בכלל, ועל יחסי ארצות-הברית עם ישראל בפרט. כל ניסיון לתאר את המסלול הסביר שבו תתפתח מדיניות החוץ של ארצות-הברית בשנתיים הקרובות, חייב להמשיך להתמקד בנטייתיהם של הנשיא ושל הנמנים עם צוות מדיניות החוץ שלו. לפיכך ההנחות בדבר גישתו של הנשיא אובמה כלפי מדינת ישראל רחוקות מלהיות נושא פעוט ערך בעבור ישראל ותומכיה בארצות-הברית.

חידת אובמה

בעיקרון רווחות שתי סיבות לטענה שלפיה ישראל חייבת להיות חשדנית כלפי אובמה יותר מאשר כלפי כמעט כל אחד מקודמיו בתפקיד בעשורים האחרונים. הראשונה היא, שהוא עצמו אדיש כלפי מדינת ישראל, אם לא עוין אותה. הערכה

זו אינה מבוססת על הקריירה הציבורית של אובמה (בגלל עלייתו המטאורית לשלטון הוא לא הספיק לבסס לעצמו כל מוניטין בנושאים בינלאומיים), או על כל התבטאות רשומה שלו – לא שמעו אותו מבטא כל תחושה אנטי-יהודית או אנטי-ישראלית (על כל פנים לא דווח על כך), לעומת הנשיא ניקסון או מזכיר המדינה ג'יימס בייקר בממשלו של הנשיא ג'ורג' בוש האב. החשד בדבר גישתו הבסיסית של הנשיא מתבסס על הטענה כי מדובר באדם

בחירות אמצע הכהונה
נעדרות השלכה ברורה
וחד-משמעית על מדיניות
החוץ של ארצות-הברית
בכלל, ועל יחסי ארצות-
הברית עם ישראל בפרט

שהוא צעיר מכדי לזכור בעצמו את שואת יהודי אירופה, את הקמתה של מדינת ישראל, את מלחמת ששת הימים ואפילו את הזדהותם של יהודים עם תנועת זכויות האזרח בהנהגת מרטין לותר קינג הבן. גם בשנים שרכש את השכלתו

והתגבש פוליטית היה אובמה מרוחק מכל מעורבות בגישה האמריקנית היהודית-נוצרית של אמפטיה כלפי הנרטיב היהודי ההיסטורי וכלפי מקומה של ישראל בתוכו. יתרה מזאת, בחשד שאובמה מרוחק טמון רכיב של "אשמה מתוך ייחוס". הכוונה לתפיסה – שהופצה במהלך מערכת הבחירות המוקדמות למועמדות מטעם המפלגה הדמוקרטית ובמיוחד במערכה לנשיאות בשנת 2008 – ולפיה ייתכן שהוא הושפע מאביו המוסלמי (שאותו בקושי הכיר), בשנים המעטות של ילדותו שאותן בילה באינדונזיה, או מקשריו בעיר שיקגו עם דמויות כמו הכומר ג'רמאי רייט (מי שסיפק נאומים עם תכנים אנטישמיים בכנסייה שאובמה נהג לבקר בה, ואת מסריו גינה אובמה זה כבר), או עם רשיד חאלידי, פרופסור פלסטיני-אמריקאי ויועץ לשעבר של אש"ף (שאותו החזיק אובמה עד כה הרחק מן הממשל שלו). בגרסה הקיצונית ביותר של קו המחשבה ולפיו "הדברים אינם באמת תמיד מה שהם נראים", האשימו הדוגלים בתיאוריית הקונספירציה את הנשיא אובמה שהוא סוג של morisco – מונח שנעשה בו שימוש בחצי האי האיברי בתקופה שלאחר הרקונקוויסטה (reconquista) [הכיבוש מחדש של חצי האי בידי הנוצרים] כדי לתאר מוסלמים שהמירו את דתם בפומבי לנצרות, אבל המשיכו בסתר לדבוק באסלאם.

הדאגות בנוגע להעדר רגישותו של אובמה, הנובעת מקורות חייו, לא הוגבלו לישראל. גם באירופה היו מי שסברו כי היעדר תהודה אירופית כלשהי בביוגרפיה שלו תגרום לו להתעלם מן היבשת, או לקחת אותה כמובנת מאליה. נראה שנושא זה קיבל משנה תוקף כשהחליט אובמה לא להשתתף בוועידת פסגה של ארצות-הברית עם האיחוד האירופי, שתוכננה להתקיים במאי 2010 (אך בוטלה בעקבות הודעת הבית הלבן).¹

הסיבה השנייה לדאגה מתבססת על כך שראיית העולם או המטה-תיאוריה של הנשיא בנוגע ליחסים בינלאומיים עלולים להוביל למדיניות המזיקה במבחן האובייקטיבי לאינטרסים של ישראל או לביטחון הלאומי שלה. אובמה ואתו חלק רחב של ציבור הבוחרים היו להוטים להזים את הביקורת, שהושמעה מפי חברים ובעלי-ברית יותר משהשמיעו אותה יריבים, ולפיה נהפכה ארצות-הברית (בייחוד בממשלו של הנשיא ג'ורג' בוש הבן) לסוג של מדינה מצורעת, הממהרת להשתמש בכוח ואינה נותנת את דעתה די הצורך למגבלות של החוק הבינלאומי, או לנוהליהן של מוסדות בינלאומיים. נראה כי אובמה סבר שאפשר להקטין את מרבית החיכוך שהיה קיים ביחסי החוץ של ארצות-הברית, אם רק תזנח ארצות הברית את גישתה, תפנה להיוועץ יותר באחרים ותושיט את ידה כדי לפייס את דעותיהם ואת האינטרסים של גורמים אחרים בזירה הבינלאומית. מאחר שנקודות ההשקפה והאינטרסים של מרבית השחקנים האחרים בזירה הגלובלית לא שיקפו דרך קבע אהדה יתרה לנקודות המבט של ישראל, יש מקום לחששותיה, שמא המאמצים

שיעשה ממשל אובמה כדי "לאתחל" את תוכנם של היחסים הבינלאומיים יבואו על חשבונה של מדינת ישראל.

גם בנושא זה לא מצאה ישראל את עצמה לבדה בדאגותיה. מדינות אחדות המקיימות קשרים הדוקים עם ארצות־הברית, ובייחוד יפן, הודו וכמה מדינות במזרח אירופה, ביטאו את דאגתן מכך שהושטת היד האפשרית של ארצות־הברית לעבר היריבות האזוריות שלהן, תהיה כרוכה בצמצום התמיכה בצורכיהן או בהעדפותיהן שלהן. תחושה זו תורגמה לעתים להאשמה, שלפיה היה הנשיא אובמה נכון לחתור תחת בעלי־בריתה של ארצות־הברית, גם אם לא בכל מקרה באופן מודע, כדי לחזר אחר יריביה, או שנהג בתמימות, שיש בה פוטנציאל מסוכן.

סקירה היסטורית (קצרה)

בספקולציה שתוארה לעיל יש רכיב של משחק סכום־אפס. עם זאת, חלק מצעדיו של הממשל החדש הפכו את ביטול הדאגות כאילו אין בהן אלא דברי הבל, למסובך יותר. בעבור מדינת ישראל, פעמון האזעקה המוחשי ביותר היה כשאובמה סימן באופן ברור, שהוא מתכוון לראות את עצמו מחוסן מפני הביקורת שנהגו להעלות כלפי כל קודמיו בתפקיד, ולפיה מעורבותם בסכסוך הישראלי־פלסטיני הייתה בבחינת "מעט מדי, מאוחר מדי". ההנחות הסמויות שעמדו מאחורי ביקורת מעין זו בעבר היו, שישראל הייתה המחסום העיקרי להשגת הסכם שלום, ושהשפעתה של ארצות־הברית על ישראל הינה בכל מקרה גדולה לאין שיעור מזה שהיא יכולה להפעיל על הפלסטינים ותומכיהם הערבים. לפיכך השימוש במושג "מעורבות אמריקנית" לא היה לעתים אלא נקיטת לשון נקיה כדי לציין לחץ על ישראל. וכך הצהרתו של אובמה על כוונותיו האקטיביסטיות פורשו בעיני רבים כנכונות שלו לשלם עבור פיוס הערבים והאירופים במטבע ישראלי.

מדאיג אפילו יותר היה ההיגיון המדיני הנראה עומד מאחורי האקטיביזם הזה, דהיינו השכנוע, שהיה פעמים רבות מנת חלקם של ממשלים קודמים, גם אם ניתן לו פומבי רק לעתים רחוקות בלהט שהדבר נעשה בידי הממשל הנוכחי, ולפיו פתרון הסכסוך הישראלי־פלסטיני הוא המפתח להשגת כלל היעדים האסטרטגיים של ארצות הברית במזרח התיכון כולו ובהם: צמצום העוינות הערבית־האסלאמית, הגבלת איום הטרור אם לא חיסולו, פגיעה בכוח המשיכה של אל־קאעדה, ייצובן של עיראק ושל אפגניסטאן ופינוי כוחות ארצות־הברית מהן, נטרול תוכנית הגרעין של איראן, החלשת השפעתה והחלשת בעלי־בריתה (בעיקר חיזבאללה), ואפילו קידום הליברליזציה של הפוליטיקה ושל החברה האזרחית באזור זה של העולם.² התבטאויות ברורות בדבר תיאוריית קשר זו מפי אישים בממשל, אפילו עד כדי רמז, שהסיכון לחיילי צבא ארצות־הברית עלה עקב תמיכתה בישראל, בישרו ככל הנראה על מהלך נוסף של פעילות נמרצת בזירה הדיפלומטית. זאת

ועוד, התבטאויות אלה גם עשויות להתפרש כניסיון בוטה של הממשל לצמצם את התמיכה בישראל בדעת הקהל האמריקנית.³

האקטיביזם של אובמה בזירה הישראלית-פלסטינית הוא חלק בלתי נפרד ממדיניותו המוצהרת על "מעורבות" (ENGAGEMENT) כלפי העולם הערבי והמוסלמי. ואולם בעיני ישראלים רבים, צעד זה לא גרם להשבת ביטחונם בצעדיו של הממשל. הממד המוחשי של המחויבות התבטא בביקורים בפרופיל תקשורתי גבוה בערי בירה חשובות במזרח התיכון – אנקרה, קהיר וריאד – וישראל נעדרה באופן בולט ממסלול נסיעותיו. נראה גם, שהרטוריקה שבאמצעותה ניסה הנשיא להדגיש את שאיפתו לעצב "התחלה חדשה" ביחסי ארצות-הברית עם העולם המוסלמי, ביטאה מודעות גבוהה (או שלו או של כותבי הנאומים שלו) לרגישויותיהם של מארחיו, אך בו בזמן מודעות מעטה לרגישויותיה של ישראל. למשל, נאומו באוניברסיטת קהיר ביוני 2009 אישר מחדש את מחויבותה של ארצות הברית לישראל כמענה נחוץ ולגיטימי לסבל היהודי על פני ההיסטוריה האנושית, ששיאו היה בשואה. ואולם ככל שכוונותיו של המסר הזה היו טובות, הוא נחשב בעיני רבים ביטוי של בורות, אם לא של פחיתות ערך, בעניין הקשר ההיסטורי של העם היהודי לארץ-ישראל, ובייחוד בדבר מרכזיותה של ירושלים בזהות היהודית. מסר זה נחשב אפילו כאישור לתלונת הערבים משכבר הימים, ולפיה נאלצו הפלסטינים לשלם את המחיר של פשעי האירופים כלפי בני העם היהודי.

הסוגיה שגרמה להתפרצותם של המתחים שהיו קיימים ביחסי ארצות-הברית-ישראל הייתה שאלת ההתנחלויות, וליתר דיוק הדרישה שישראל תקפא את הבנייה בהתנחלויות, כדי לאפשר ליושב ראש אש"ף ונשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס (אבו מאזן) לשוב לשולחן המשא ומתן, לאחר שהוא עצמו השהה אותו בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" בסוף שנת 2008. לקראת סוף שנת 2009 נענה ראש הממשלה בנימין נתניהו להפצרות האמריקנים בהחלטת ממשלה על עשרה חודשים של הקפאת הבנייה בהתנחלויות. אבל ההקפאה הייתה חלקית ולא כללה את ירושלים, והיא נעשתה בחריקת שיניים, בעיקר בגלל העדר הדדיות, אפילו לא בצורת צעד בונה אמון סמלי בדמות הענקת זכויות טיסה מעל ערב הסעודית לחברת אל-על, שהנשיא אובמה ביקש קודם לכן. יש בכך משום עדות, אולי, לגבולותיה של השפעת ארצות-הברית ואולי גם לגבולות ההבנה שלה את הדינמיקה המדינית של האזור. הקפאת הבנייה לא השיגה את מטרתה המוצהרת – אבו מאזן עמד על סירובו לחדש את המשא ומתן עד אשר כמעט הצעידו אותו בכוח אל עבר קיומן של שיחות קרבה, שאינן אלא משא ומתן עקיף ונטול תכלית. גם "פריצת דרך" זו אירעה רק לאחר דין ודברים שהתנהל בחמיצות שלא אפיינה את יחסי ארצות-הברית וישראל מאז הקיפאון בימי מזכיר המדינה ג'יימס בייקר וראש

הממשלה יצחק שמיר, לפני כעשרים שנה (וגם אז בנושא ההתנחלויות). במאוס 2010, במהלך ביקורו של סגן הנשיא ג'ו ביידן בישראל, פרסמו פקידים בוועדת התכנון והבנייה של ירושלים את דבר אישורה של תוכנית חדשה לבניית דירות ברובע קיים הנמצא בתוך תחומה המוניציפלי של העיר, אך מעבר ל"קו הירוק" (קו שביתת הנשק משנת 1949). הודעה זו גרמה מבוכה רבה לממשל והביאה אותו ללחוץ על נתניהו, בעת שביקר בווינגטון באותו החודש, להימנע מפרובוקציות מעין אלה בעתיד. ניסיונותיו של הנשיא אובמה לשכנע את ראש הממשלה נתניהו כללו שיטות שתוארו מפי גורמים שונים "השפלה" או "השפלה בפרהסיה". ביקורת נרחבת מבית על גישתו של אובמה יחד עם העובדה שהפלסטינים התמידו בסירובם לחדש את המשא ומתן, הובילו את הממשל למתן את הרטוריקה שלו. ביקור נוסף של נתניהו בווינגטון במאי התנהל בהרמוניה רבה יותר, והיה נדמה שחידושן של השיחות הישירות בספטמבר שם קץ לפרשה. אבל היא שבה ועלתה כעבור חודש ימים עם בקשת הממשל לעוד הקפאת בנייה, קצרה יותר. הפעם הבקשה לא נענתה, אך המחלוקת התאפיינה במידה פחותה יותר של מרידות, אפילו לאחר שבחירות אמצע הכהונה כבר חלפו. ובכל זאת, חילוקי הדעות נותרו בעינם, כמו שריפה שכובתה אבל עלולה התלקח שוב בכל עת.

מקור אחר לחשש מפני אובמה הוא התנהלותו בנושא האיראני. בהושיטו "יד פתוחה" לרפובליקה האסלאמית של איראן בתחילת תקופת כהונתו, נחשד אובמה בכוונה לפייס את המשטר במדינה זו ובנכונות להשלים עם שאיפותיה הגרעיניות. מדיניות זו עוררה דאגה רבה באחדות ממדינות המפרץ, ובאירופה חשדו תחילה שיש כאן תכסיס שנועד להבטיח לארצות-הברית יתרון מסחרי באיראן. ישראל הפגינה את הדאגה הרבה ביותר, שכן איראן היא האיום הבולט על ביטחונה הלאומי, וכל צעד שהצביע על כך שארצות-הברית עלולה לזנוח את התנגדותה לטרור שבחסות איראן ובייחוד לשאיפותיה הגרעיניות של איראן, עורר חשש שמא תיאלץ ישראל להתמודד עם איום זה לבדה.

מבט לאחור, מבט קדימה

על רקע הדברים שתוארו לעיל, אין זה מפתיע שמידת שביעות הרצון של ישראל מן הנשיא אובמה, וגם האמון בצעדיו העתידיים הם נמוכים למדי. למרות שקשה להגיע לנתונים אמין, הדברים הללו תופסים ככל הנראה גם לגבי תומכיה העיקריים של ישראל בארצות-הברית עצמה, יהודים ונוצרים אוונגליסטים כאחד. האחרונים לא נמנו עם ציבור בוחריו הטבעי של אובמה, אך לעומתם היהודים בהחלט נמנים עם ציבור זה. על-פי מרבית הראיות תמכו רוב היהודים במועמדותו של אובמה בשנת 2008 (כפי שהם נהגו בהצבעתם בעד כל המועמדים הדמוקרטים, לפחות מאז ימיו של פרנקלין ד' רוזוולט). מובן שישראל (מקרב המדינות הזרות), ובצדה

האוכלוסייה היהודית ותומכיה האחרים של ישראל, אינם לבדם בקרב המצביעים על ירידה חדה בתמיכתם בנשיא אובמה מאז שנת 2008. תחושת האכזבה הגדלה והולכת היא תופעה כמעט אוניברסלית, ולו רק משום שהציפיות היו גבוהות באופן כה מוגזם עד שלא היה אפשר לעמוד בהן במציאות. בהקשר לניתוח זה חשובה העובדה, שאפילו בקרב הערבים והמוסלמים, שאליהם כוונה מדיניות המעורבות של הנשיא אובמה, נרשמת ירידה בתמיכה בו. הסיבות לכך מגוונות: האמריקנים החלו לעזוב את עיראק, אבל המדינה נותרה הרוסה; פעולותיה הצבאיות של ארצות-הברית באפגניסטאן גרמו נזק נלווה ניכר ברחבי מדינה זו וגם בפקיסטאן; מחנה המעצר גואנטנמו עדיין לא נסגר; איראנים המתנגדים למשטר הנוכחי שם (חלקם לפחות) זועמים על שאובמה לא תמך באופוזיציה בארצם ביתר מרץ אחרי הונאת הבחירות ביוני 2009, ולעומתם כועסים עליו תומכי השלטון (חלקם לפחות) על שארגן מערכה של בידוד מדיני וסנקציות כלכליות נגד איראן; והערבים (חלקם לפחות) כועסים על שלא עשה יותר כדי להציק לאיראן, להחלישה ולהגביל את צעדיה. סיבה חשובה אחרת לאי־שביעות הרצון נובעת מזה שאובמה הצליח ב"הכנעתה" של ישראל הרבה פחות מכפי שהם סברו שיעלה בידו לעשות, ומכך שאובמה אינו מוכן ליזום עימות גדול עם ישראל ולדבוק בו לנוכח התנגדותה של ישראל ליוזמותיו השונות.

הפער בין הציפיות הערביות/המוסלמיות הראשונות לבין המציאות שהתפתחה בנוגע למדינת ישראל, רומזים שהתפיסות והדאגות הרווחות בחוגים ישראלים/יהודיים, גם אם הן אמיתיות, אין הן משקפות את התמונה המלאה של השנתיים שחלפו, או לחלופין אינן מעמידות ציון דרך אמין בדבר הכיוון האפשרי של מהלכי הנשיא אובמה בשנתיים הבאות. יהיה זה כמובן מסובך עד מאוד לדעת מה חושב אובמה וחס בעומק לבו על ישראל. העובדות כפי שבאו לביטוי בהתנהלותו במהלך המחצית הראשונה של תקופת כהונתו אינן מעניקות ראיות מכריעות לא לקיומן של אדישות ו/או עוינות כלפי מדינת ישראל, או לקיומה של השקפת העולם התמימה באופן מסוכן המיוחסת לו פעמים רבות. אין צורך בהתפתחויות אינטלקטואליות כדי לפרש את מאפייני מדיניותו כתואמים באופן כללי את כוח הדחף העיקרי של מדיניות ארצות-הברית בעשורים האחרונים:

1. ייתכן שהשקפת העולם הרחבה של אובמה מכילה רכיבים של אידיאליזם, אך אידיאליזם זה נראה מעוגן היטב בהכרה במגבלות אנושיות, לרבות אלו שלו. זה מסביר מדוע הוא אכזב את חברי הפרלמנט של נורבגיה שהעניקו לו את פרס נובל לשלום באמרו בנאום הקבלה שלו, כי למרות היות השלום השאיפה הנעלה ביותר, יש לעתים הכרח לנהל מלחמה. וזה מסביר מדוע הוא כרך את יעדו להשגת עולם חופשי מנשק גרעיני בהודאה כי אין זה סביר שהדבר יקרה עוד בימי חייו.

2. הרושם שהוא נכון לעשות שימוש בכוח צבאי פחות מקודמיו בתפקיד אינו מתיישב עם הגדלת הכוח הצבאי באפגניסטאן או עם אישורו להשתמש במזל"טים כדי לאתר פעילי טרור באפגניסטאן, פקיסטאן, תימן וקרן אפריקה.

3. מאמציו להושיט יד לאיראן אינם מצביעים בהכרח על שכנוע עמוק שמאמצים אלה יובילו להסכם שיהיה מקובל על הצדדים. להפך, אפשר לפרש את מהלכו של הנשיא באופן משכנע כתרגיל מתוחכם של "ריאלפוליטיק", כלומר הליך שנועד לבנות את ההון המדיני שנזקק לו ג'ורג' בוש הבן בעבר ולא הצליח לארגן לעצמו, כשהמטרה היא לקדם משטר סנקציות רחב ואיתן יותר, וגם, אם כל החלופות האחרות ייכשלו, יאפשר לו להורות על פעולה צבאית לפגיעה בתשתית הגרעינית של איראן.

4. בתחום היחסים עם ישראל ומדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, אימץ ממשל אובמה בבירור את תפיסת ה־"לינקאג'", אך קשה להאמין שגרסה כלשהי של נושא זה לא נכללה בחישוביהם של הממשלים הקודמים. כן השתעשע הממשל ברעיון העימות החזיתי עם ממשלת ישראל בסוגית הבנייה בהתנחלויות, אבל כל ממשל לפניו גינה את ההתנחלויות וכינה אותן מכשול להתקדמות לשלום, ואחדים מהם, בייחוד אלה של הנשיא ג'ימי קרטר וג'ורג' ה. וו. בוש, ביטאו את השגותיהם בנושא זה באופן חד־משמעי.

5. מלבד האמור לעיל, יש הבדלים קטנים בלבד בין עמדותיו של הנשיא אובמה לבין אלה של קודמיו בתפקיד. הוא תמך בפתרון של שתי מדינות לסכסוך, אך כך עשו לפניו גם ג'ורג' בוש הבן וביל קלינטון, ושניהם נחשבו לידידים טובים מאוד של ישראל. בסוגיית הגבולות ציין אובמה, שארצות־הברית תומכת בחריגות זעירות בלבד (ומקובלות הדדית) מקו שביתת הנשק של 1949, אך זו הייתה באופן מהותי עמדתה של ארצות־הברית מאז שנת 1969, כאשר ויליאם רוג'רס, מזכיר המדינה הראשון בממשל הנשיא ניקסון,

הצהיר כי שינויי הגבולות יהיו "לא משמעותיים" ואין לתת ביטוי ל"משקל הכיבוש". בנוסף, התבטא אובמה שוב ושוב באופן חיובי על אופייה היהודי של מדינת ישראל, דבר שרוב הערבים סרבו בתוקף לעשות.

6. בדומה לקודמיו המשיך ממשל אובמה להשתמש בהשפעתה של ארצות־הברית כדי למנוע או לסכל את אימוצן של החלטות עוינות לישראל במועצת

ייתכן שהשקפת העולם הרחבה של אובמה מכילה רכיבים של אידיאליזם, אך אידיאליזם זה נראה מעוגן היטב בהכרה במגבלות אנושיות, לרבות אלו שלו

הביטחון של האו"ם, וגם פעל, היכן שהדבר התאפשר, למתן החלטות אנטי־ישראליות בסוכנויות חשובות פחות של הארגון. כן המשיך הממשל לגונן על ישראל בפורומים בינלאומיים אחרים מפני העלאת דרישות שזו תצטרף לאמנה

למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT) או לחלופין תחשוף רכיבים מסוימים של מאמצי הביטחון שלה, שאין היא מעוניינת לחשוף.

7. שיתוף הפעולה האסטרטגי הביטחוני, וכן התמיכה בעמדות ההגנה של מדינת ישראל דווקא התהדקו תחת ממשלו של הנשיא אובמה. דוברים בכל דרגי הממשל עמדו על כך, שחילוקי דעות אפשריים בסוגיות תהליך השלום לא יפגעו בקשרים הביטחוניים הקיימים בין שתי המדינות. אפילו סגן הנשיא ביידן, ברגע של מבוכה גדולה במהלך ביקורו בישראל במאוס 2010, הדגיש: "אין בנמצא כל פער בין ארצות הברית לבין ישראל כאשר מדובר בביטחון, לחלוטין לא".⁴ התחייבות זו באה לידי ביטוי הלכה למעשה, בין היתר, בתמיכה המתמשכת בתוכניות ההגנה נגד טילים שמפתחת ישראל ומימון, ובהסכמים חדשים לאספקת הטכנולוגיות הצבאיות המתקדמות ביותר, ובכלל זה מטוס הקרב החדש מדגם F-35.

עובדות, כמובן, אינן מתארות את האמת כולה, וייתכן מצב שממשל אובמה עושה את מה שהוא עושה בפחות התלהבות, או ביותר הסתייגויות ממה שאפיין ממשלים אמריקאיים קודמים. בכל מקרה אין לבטל את קיומו של הפוטנציאל למתח בעתיד ולמחלוקת ביחסי ארצות הברית עם ישראל. אם הפוטנציאל יתממש, יקרה הדבר, לפחות חלקית, עקב פרשנות בדרג זה או אחר של הממשל, שכל דבר חשוב במזרח התיכון קשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני, ושעיקר הנטל להסרתו של גורם גירוי זה מוטל על ישראל. מימוש פוטנציאל זה עלול להתממש גם בעקבות תפיסה רווחת במרכז הכובד של המערכת הפוליטית האמריקנית שישראל אינה עושה את מה שהגיוני לצפות ממנה. לפיכך עניין חשוב על סדר היום של כל ממשלה בישראל חייב להיות מניעת התפשטותה של תפיסה זאת.

הערות

- 1 Stephen Castle, "E.U. Notes a Distancing in American Foreign Policy," *International Herald Tribune*, December 17, 2010.
- 2 Ethan Bronner, "Why America Chases an Israeli-Palestinian Peace," *New York Times*, November 20, 2010.
- 3 המבקרים של קשריה של ארצות הברית עם ישראל נתלו במיוחד בהערותיו של הגנרל דייוויד פטראוס, מפקד פיקוד המרכז של צבא ארצות הברית, שאמר לוועדת השירותים המזוינים של הסנאט: "הסכסוך מקדם תחושות אנטי-אמריקניות לנוכח התפיסה הרווחת של ארצות הברית כמי שמפלה לטובה את ישראל".
- 4 Mark Lander, "Opportunity in a Fight with Israel," *New York Times*, March 16, 2010.
<http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/March/20100311123835eaifas0.9307062.html>